

RYDE

Regional Youth Dialogue
for Europe



Funded by
the European Union



Izveštaj o istraživanju iskustava, percepcija i informisanosti žena u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i Kosovu* o njihovim naslednim i imovinskim pravima

Sadržaj

Kontekst istraživanja	1
Cilj istraživanja	2
Metodologija istraživanja.....	2
Opšte karakteristike učesnica.....	3
Iskustva i percepcije žena o naslednim i imovinskim pravima	7
<i>Da li znaš da žene imaju jednako pravo na nasledstvo kao i muškarci?.....</i>	<i>7</i>
<i>Da li si se nekada odrekla nasledstva u korist muških članova tvoje porodice?</i>	<i>7</i>
<i>Ukoliko si se odrekla nasledstva u korist muških članova tvoje porodice, koji su bili motivi za to?.....</i>	<i>9</i>
Informisanost ispitanica o postupku nasleđivanja i mehanizmima zaštite njihovih naslednih i imovinskih prava	14
<i>Da li znaš kako se pokreće postupak nasleđivanja (ostavinska rasprava)?.....</i>	<i>14</i>
<i>Znaš li koja je uloga notara i sudije u tom postupku?.....</i>	<i>15</i>
<i>Da li znaš da su notari u obavezi da ti pruže informacije o tvojim zakonskim naslednim pravima i mogućnostima prihvatanja i odricanja nasledstva?</i>	<i>16</i>
<i>Da li znaš kome da se obratiš ako smatraš da tvoje nasledno pravo nije poštovano?</i>	<i>18</i>
<i>Da li znaš da odricanje od nasledstva pod pritiskom porodice može biti razlog za osporavanje tog odricanja?</i>	<i>19</i>
<i>Da li znaš da ako se odrekneš nasledstva, ne možeš kasnije tražiti socijalnu pomoć za period koji bi ta imovina pokrivala?</i>	<i>21</i>
<i>Da li znaš da možeš da tražiš besplatnu pravnu pomoć ako nemaš novca?</i>	<i>22</i>
<i>Sada, kada ste prošle kroz ceo upitnik, da li biste se ikada odrekle nasledstva u budućnosti?.....</i>	<i>23</i>
<i>Da li poznajete druge žene koje su se odrekle nasledstva u korist muških članova porodice?</i>	<i>25</i>
Zaključak.....	30
Preporuke za javne institucije	33

Oktobar 2025.



Izradu ove publikacije finansirala je **Evropska unija**. Publikaciju je izradila neformalna grupa **Ujedinjeni za imovinsku pravdu** u okviru projekta „**Imovinska prava iznad tradicije: Njena zemlja – njen glas**“, koji koordinira **Regionalna akademija za razvoj demokratije**, u okviru šireg regionalnog projekta „**Regionalni dijalog mladih za Evropu**“, koji koordinira **Fondacija Centar za demokratiju** iz Beograda. Za sadržaj publikacije isključivu odgovornost snose Regionalna akademija za razvoj demokratije i neformalna grupa Ujedinjeni za imovinsku pravdu, a on ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

Kontekst istraživanja

U svim zemljama Zapadnog Balkana značajan broj žena, naročito mlađih, dobrovoljno se **odriče svojih naslednih i imovinskih prava** u korist muških članova porodice. Institucije poput notara i sudija imaju zakonsku i etičku obavezu da naslednicima, uključujući i žene, objasne njihova prava, značenje izjava koje daju i posledice njihovih odluka. Ukoliko takva objašnjenja izostanu, žene imaju pravo da zatraže dodatna pojašnjenja i pravni savet obraćanjem advokatu, organizacijama civilnog društva, posebno ženskim organizacijama, te drugim institucijama i organizacijama koje daju **besplatnu pravnu pomoć**.

Međutim, **većina žena na Zapadnom Balkanu nema dovoljno informacija** o ovim mogućnostima, niti o svojim pravima u vezi sa nasleđivanjem, upravljanjem imovinom i mehanizmima njihove zaštite. Ključne prepreke u ovom kontekstu jesu **patrijarhalni obrasci i norme**, kao i ukorenjeni **rodni stereotipi i predrasude** koji i dalje dominiraju u ovom regionu.

Iako zakonski okvir koji reguliše svojinska i nasledna prava podjednako tretira žene i muškarce, običajna pravila i nasledna praksa i dalje često **idu u korist muških naslednika**. Posledično, muškarci ostaju dominantni vlasnici zemlje i nepokretnosti, naročito u ruralnim sredinama. Ovakav disbalans dodatno otežava ionako nepovoljan ekonomski položaj žena i produbljuje rodni jaz u ekonomiji. Zbog toga je od suštinske važnosti nastaviti i produbiti napore u **podizanju svesti i edukaciji žena**, posebno mladih žena na Zapadnom Balkanu, o njihovim **naslednim i imovinskim pravima**, kao i o mehanizmima njihove zaštite.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je prikupljanje podataka o percepcijama i iskustvima žena iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Kosova*¹ o njihovim naslednim i imovinskim pravima, njihovoj **motivaciji za odricanje od nasleđstva** u korist muških članova porodice, te njihovom **znanju o pravima** u postupku nasleđivanja i **postojećim mehanizmima** koji su im na raspolaganju da ta prava zaštite.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta „**Imovinska prava iznad tradicije: Njena zemlja – njen glas**“, koji sprovodi neformalna grupa **Ujedinjeni za imovinsku pravdu** (sastavljena od petoro mladih iz Bosne i Hercegovine, Kosova, Srbije i Crne Gore), a koji je finansiran kroz Fond za aktivna dostignuća 2025 u okviru projekta "**Regionalni dijalog mladih za Evropu**" (2023-2026), koji podržava **Evropska unija**. Trogodišnji regionalni projekat koordinira **Fondacija Centar za demokratiju** iz Beograda u saradnji sa šest partnerskih organizacija civilnog društva sa Zapadnog Balkana, uključujući i **Regionalnu akademiju za razvoj demokratije** iz Novog Sada, koja koordinira implementaciju pomenutog projekta u okviru kog je sprovedeno ovo istraživanje.

Metodologija istraživanja

Istraživanje je sprovedeno kombinovanjem dve metode: **fokus grupa i onlajn upitnika**. Ciljna grupa bile su mlade žene iz četiri zemlje obuhvaćene projektom, posebno one koje imaju **jednog ili više braće**. Za potrebe istraživanja razvijen je detaljan upitnik, osmišljen tako da omogući prikupljanje sveobuhvatnih informacija o stepenu poznavanja naslednih i imovinskih prava, ali i da podstakne učesnice da, ukoliko je potrebno, potraže dodatne informacije ili podršku.

U istraživanju je ukupno učestvovalo **75 žena**, većinom mladih, i to 24 putem fokus grupa i 51 putem onlajn upitnika. Sprovedene su četiri onlajn fokus grupe – po jedna sa

¹ Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u potpunosti je u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

učesnicama iz Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Kosova. Svaka fokus grupa uključivala je po šest žena, što ukupno čini 24 učesnice. Onlajn upitnik sa istim pitanjima popunila je dodatno 51 žena.

Upitnik je sadržao **26 pitanja**, od kojih se 9 odnosilo na opšte karakteristike ispitanica, dok se preostalih 17 odnosilo na iskustva, percepcije i informisanost žena o naslednim i imovinskim pravima. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 10. do 23. septembra 2025. godine.

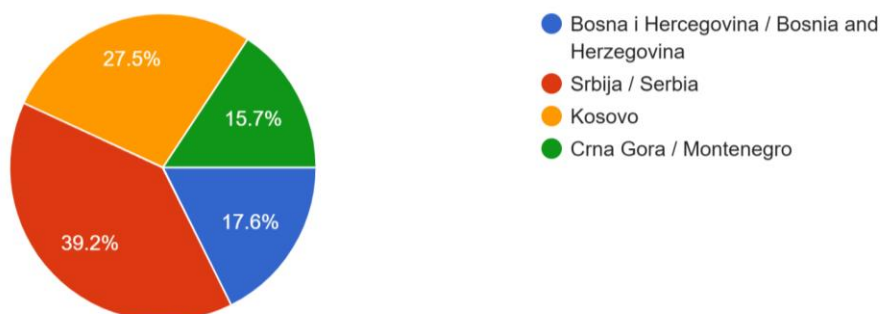
Opšte karakteristike učesnica

👩 **Pol:** S obzirom na to da su ciljna grupa istraživanja bile isključivo žene, ovo kategorija ne zahteva dodatnu analizu.

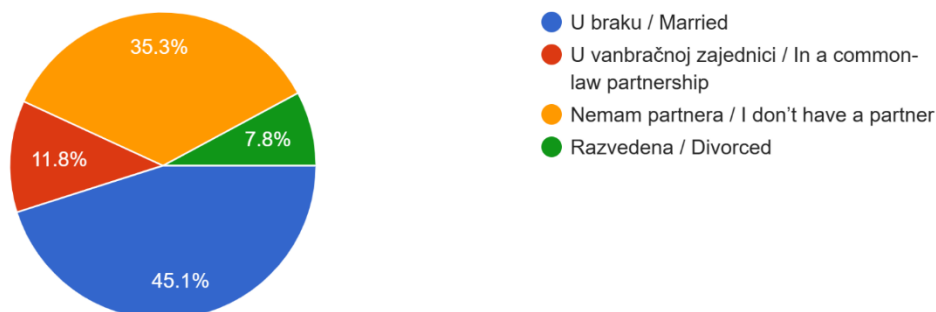
📅 **Starost ispitanica:** Prosečna starost ispitanica je **36 godina**. Najstarija ispitanica je rođena 1972. godine (53 godine), dok je najmlađa ispitanica rođena 2005. godine (20 godina).

🎓 **Nivo obrazovanja:** Najviši procenat ispitanica ima završenu višu školu ili fakultet (41.2%), zatim slede završene master studije (39.2%), dok 17.6% ispitanica ima srednje obrazovanje. Samo jedna učesnica ima završene doktorske studije.

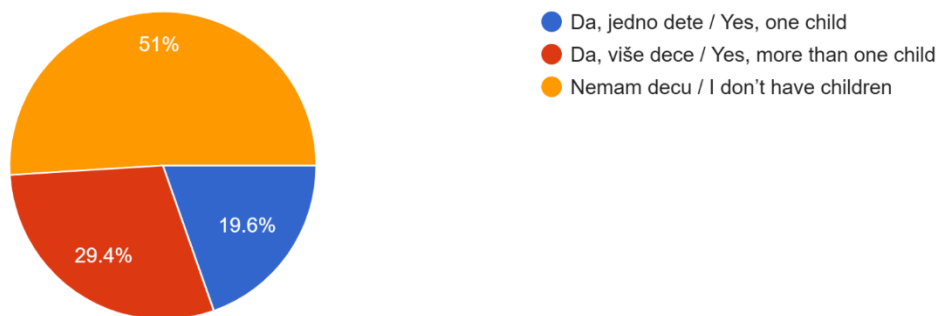
🌍 **Zemlja prebivališta:** Najveći broj učesnica je iz Srbije (39.2%), zatim sa Kosova (27.5%), Bosne i Hercegovine (17.6%), dok 15.7% učesnica dolazi iz Crne Gore.



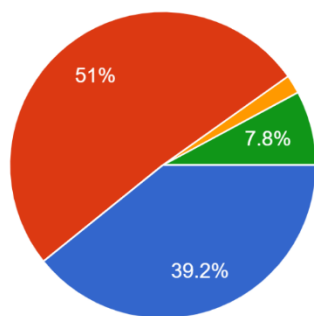
💍 **Bračni status:** Od ukupnog broja ispitanica, 45.1% njih je u braku, dok se 35.3% ispitanica izjasnilo da nema partnera. Zatim, 11.8% učesnica je u vanbračnoj zajednici, dok je 7.8% njih razvedeno.



👶 **Deca:** Većina ispitanica nema decu (51%). Nakon toga slede žene sa više dece (29.4%), dok 19.6% njih ima samo jedno dete.

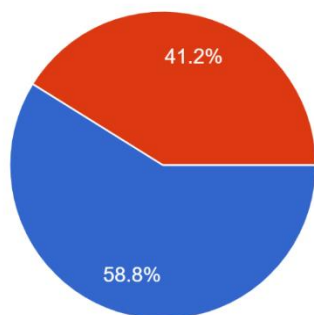


💰 **Ekonomski status:** Kada je reč o ekonomskom status učesnica, većina njih navela je da pokriva osnovne potrebe, ali bez viška (51%). Zatim, slede učesnice koje imaju dovoljno za normalan život (39.2% njih), dok 7.8% žena finansijski zavisi od drugih članova porodice. Samo jedna učesnica navela je da teško pokriva osnovne potrebe.



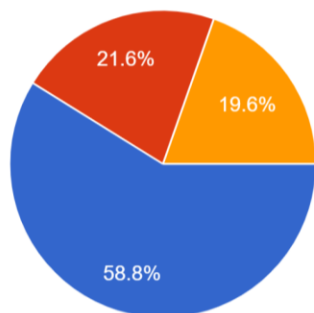
- Imamo dovoljno za normalan život i štednju / We have enough for a normal life and savings
- Pokrivamo osnovne potrebe, ali bez viška / We cover basic needs, but without extras
- Teško pokrivamo osnovne potrebe / We struggle to cover basic needs
- Zavisim od drugih članova porodice finansijski / I am financially dependent...

 **Urbana vs. ruralna sredina:** Većina ispitanica živi u urbanoj sredini (58.8%), kao što je glavni grad ili veći gradovi i opštine, dok 41.2% žena koje su učestvovala u istraživanju dolazi iz ruralnih sredina, koje podrazumevaju sela, manja naselja i varošice, manje opštine i slično.



- Urbana sredina (glavni grad, veći gradovi i opštine) / Urban area (capital city, larger cities and municipalities)
- Ruralna sredina (sela, manja naselja i varošice, male opštine i slično) / Rural area (villages, smaller settlements, small towns, and similar communities)

 **Braća:** U istraživanju je učestvovalo 80.4% ispitanica koje imaju jednog brata ili više braće, dok samo 19.6% njih nema brata/braću. Jednog brata ima 58.8% žena, dok 21.6% njih ima više braće.



- Jednog brata / One brother
- Više braće / More brothers
- Nemam brata/braću / I don't have brother(s)

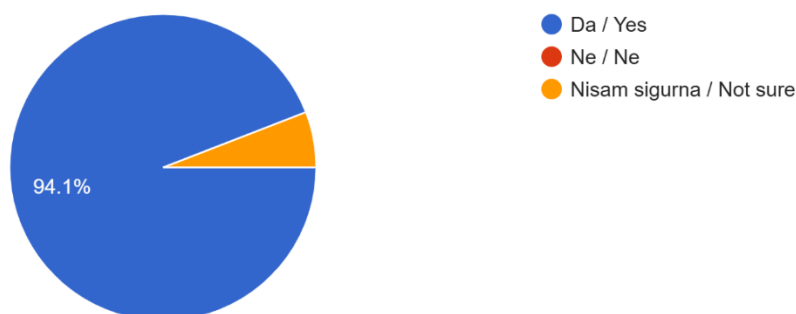
Iskustva i percepcije žena o naslednim i imovinskim pravima



Iskustva i percepcije žena o naslednim i imovinskim pravima

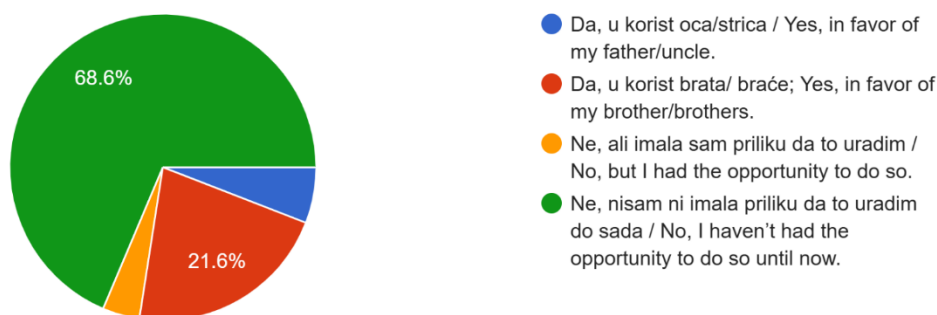
Da li znaš da žene imaju jednako pravo na nasledstvo kao i muškarci?

Istraživanje pokazuje da su žene u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu u **94.1% slučajeva upoznate** sa tim da imaju jednako pravo na nasledstvo kao i muškarci, dok 5.9% njih tvrdi da nisu sigurne.



Da li si se nekada odrekla nasledstva u korist muških članova tvoje porodice?

Preko **2/3 ispitanica nikada do sada nije imalo priliku** da se odrekne nasledstva (68.6%). Nešto više od **1/5 učesnica** navelo je da su se odrekle nasledstva **u korist brata/braće** (21.6%), dok se 5.9% njih odreklo u korist oca ili strica. Samo 3.9% ispitanica navelo je da se nisu odrekle nasledstva, a imale su priliku da to učine.



🎓 Nivo obrazovanja značajno **utiče na iskustvo i stavove o odricanju od nasljedstva**. **Najveći procenat** odricanja javlja se kod osoba sa **srednjoškolskim obrazovanjem** - 33%, i to: 22% njih odreklo se nasljedstva u korist brata ili braće, te 11% u korist oca ili strica. Nakon toga, slede ispitanice sa **završenim master studijama** – 30% njih odreklo se nasljedstva u korist brata ili braće. Statistički posmatrano, ispitanice koje imaju završenu **višu školu ili fakultet** imaju **najmanje** prijavljenih odricanja nasljedstva – 19% njih se odreklo. Istraživanje pokazuje da čak 81% učesnica koje imaju završen fakultet ili višu školu nikada nije imalo priliku da se odrekne nasljedstva, dok procenat za one sa masterom ili srednjom školom iznosi oko 60%.

🌐 Najviše odricanja zabeleženo je u **Crnoj Gori** i delimično **na Kosovu**, dok u Bosni i Hercegovini i Srbiji dominira stav da ispitanice nisu imale priliku da se odreknu nasljedstva. Odricanje **u korist oca/strica** prisutno je samo u **BiH** i na **Kosovu**. **Srbija** ima **najmanje prijavljenih odricanja** i najviše ispitanica koje **nikad nisu imale priliku** da se odreknu nasljedstva.

💍 Kada je bračni status ispitanica u pitanju, rezultati istraživanja pokazuju da su najviše odricanja prijavile **razvedene ispitanice (75%)**, dok su one koje su u braku takođe češće prijavljivale odricanje (oko 39%). Ispitanice **bez partnera** uglavnom navode da **nisu imale priliku** da se odreknu nasljedstva (89%), dok sve ispitanice koje su u **vanbračnoj zajednici** navode da nisu imale priliku da se odreknu nasljedstva.

👩 **Majčinstvo** se pokazuje kao **značajan faktor** u iskustvu odricanja žena od nasljedstva. Žene sa jednim detetom ili više dece mnogo **češće** navode da su **se odrekle nasljedstva** u korist muških članova (40%). Žene koje nemaju decu u ogromnoj većini (92%) kažu da **nisu imale priliku** da se odreknu.

💰 Istraživanje pokazuje da **nema statistički značajne povezanosti** između ekonomskog statusa ispitanica i iskustva odricanja od nasljedstva.

 Kada je reč o **uticaju sredine** iz koje dolaze ispitanice, primetno je da se u **ruralnim sredinama** nešto **češće** pojavljuju slučajevi odricanja od nasledstva, nego što je to slučaj u urbanim sredinama.

 Ispitanice koje imaju **jednog brata ili više braće** znatno **češće prijavljuju odricanje** u korist brata (27%), dok se kod onih sa više braće primećuje i veća pojava odricanja u korist oca/strica (18%), što ne postoji kod onih sa jednim bratom. Ispitanice koje nemaju braću u najvećem broju slučajeva kažu da nisu imale priliku da se odreknu nasledstva u korist drugih muških članova porodice (90%).

Ukoliko si se odrekla nasledstva u korist muških članova tvoje porodice, koji su bili motivi za to?

Kada je reč o motivima za odricanje nasledstva, **46.7% učesnica** koje su se odrekle nasledstva kao motiv su istakle da je to bio **lični izbor ili nezainteresovanost za nasledstvo**. Nešto više od **1/3 ispitanica** navelo je **tradicionalna i kulturna očekivanja** kao motiv (33.3%), dok je 13.3% žena to učinilo kako bi podržale brata ili oca u teškim okolnostima kao što je bolest, dugovi i slično. Jedna učesnica navela je da se odrekla nasledstva jer nije imala dovoljno znanja o svojim naslednim pravima.

Neke ispitanice navele su da su to učinile zbog **socijalne situacije u porodici**. Jedna žena je podelila svoje iskustvo sa ostalim učesnicama i istakla da se, još kao devojčica, odrekla dedovog nasledstva u korist braće, **na nagovor majke**. Dodala je da zbog toga ne žali, već da je pod pritiskom sredine i porodičnih odnosa usvojila stav da „tako treba“.

 Kada je reč o uticaju **nivoa obrazovanja**, rezultati pokazuju da **viši nivo obrazovanja** ide uz **češće odbijanje odricanja od nasledstva**, dok ispitanice sa **završenom srednjom školom** češće navode **tradicionalna očekivanja** sredine i porodice kao motiv za odricanje nasledstva.

🌐 Ako se posmatra **zemlja** iz koje učesnice dolaze, primećuje se da je motiv „**tradicionalna očekivanja**” zastupljeniji u **Bosni i Hercegovini** u odnosu na druge države, ali reč je o umerenoj razlici.

💍 Ispitanice koje su **razvedene** češće navode „**tradicionalna očekivanja**” kao motiv, dok se kod onih koje su u braku češće pominje „**lični izbor ili nezainteresovanost za nasledstvo**” kao razlog.

👶 Prisustvo jednog deteta ili više dece korelira s **većom verovatnoćom da se odricanje desilo iz ličnih ili porodičnih razloga**, odnosno da ili nisu bile zainteresovane za nasledstvo ili su se odrekle kako bi pomogle muškim članovima porodice u teškim okolnostima kao što je bolest, dugovi i slično.

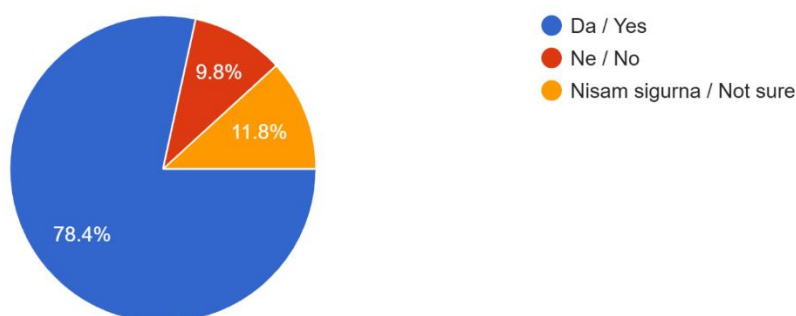
💰 Ekonomski status ispitanica, takođe, utiče na motive odricanja. Što je **bolji ekonomski status**, češće se navodi „**lični izbor ili nezainteresovanost za nasledstvo**” kao motiv, dok su „**tradicionalna očekivanja**” prisutnija kod onih sa **nepovoljnijim** statusom.

🏠 U **ruralnim** sredinama **tradicija i patrijarhalna pravila** imaju primetno veći uticaj. To znači da se od žena očekuje da se odreknu nasledstva, i deo njih to i navodi kao motiv. U **urbanim** sredinama dominira stav „**nikad se nisam odrekla**”. Dakle, mesto stanovanja ne utiče mnogo na samu učestalost odricanja, ali menja način na koji žene objašnjavaju svoje odluke: ruralno = tradicija kao motiv; urbano = lični izbor ili se ne odriču.

👨👩 Braća su važan faktor prilikom odlučivanja o prihvatanju ili odricanju od nasledstva. Kod ispitanica koje imaju **jednog brata**, „lični izbor ili nezainteresovanost za nasledstvo” je češći motiv. Kod onih koje imaju **više braće** povećava se uticaj **tradicije** i kulturnih očekivanja: u tim porodicama, očekuje se da se sestre povuku u korist muške linije. Kod onih učesnica koje nemaju braću primetno je da se nasledstvo nije ni dovelo u pitanje.

Da li znaš da naslednici ne moraju unapred da se dogovore o podeli nasledstva, već zakon određuje kome šta pripada ukoliko nema dogovora?

Iako je preko $\frac{3}{4}$ **ispitanica** navelo da znaju da naslednici ne moraju unapred da se dogovore o podeli nasledstva, već da zakon određuje kome šta pripada, ipak, 9.8% njih sa tim nije upoznata, dok je nešto više od 1/5 ispitanica navelo da nisu sigurne.



🏠 **Znanje** o tome da zakon određuje kome šta pripada u naslednom redu **raste sa nivoom obrazovanjem**, ali i među visokoobrazovanimima postoji 10–15% nesigurnosti.

🌐 Država iz koje ispitanice dolaze **ne pravi bitnu razliku** u kod odgovora na ovo pitanje.

💍 Bračni status ispitanica **u određenoj meri utiče** na njihovu informisanost o ovom pitanju. Žene **u vanbračnoj zajednici** su u ovom uzorku **najinformisanija** grupa. Budući da u mnogim pravnim sistemima prava partnera u vanbračnoj zajednici nisu jasno zaštićena kao u braku, žene iz ovih zajednica same traže informacije i bolje poznaju zakone. Nakon njih, **najveću svest (oko 80%) imaju žene koje su u braku**, dok je kod žena bez partnera nešto manja svest, a deo njih su i nesigurne. Kod razvedenih žena se primećuje više neznanja u odnosu na druge grupe.

👩 Majčinstvo je povezano sa **većom informisanošću** o zakonskim normama, zbog većeg interesovanja za porodično-pravne teme. **Majke sa decom** (jedno ili više dece) su

informisanije (80–85%), dok je kod žena bez dece prisutnije više neznanja i nesigurnosti (oko 20%).

💰 Ekonomski status utiče na informisanost o ovom pitanju: **finansijski stabilnije ispitanice su informisanije**, dok one sa težom ekonomskom situaciju češće daju odgovoru “nisam sigurna” ili “ne znam”.

🏠 Urbana sredina pozitivno utiče na svest o zakonima – **u većim gradovima i opštinama više žena zna svoja prava**, dok je u **ruralnim** sredinama **slabija informisanost** i veći procenat žena ističe da ne znaju ili nisu sigurne.

👨👩👧👦 Prisutnost braće povećava verovatnoću da žene razmišljaju o nasledstvu i da budu informisane o zakonskim pravilima.

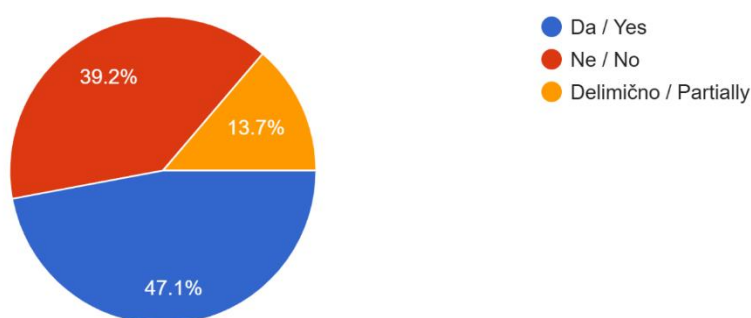
Informisanost ispitanica o postupku nasleđivanja i mehanizmima zaštite njihovih naslednih i imovinskih prava



Informisanost ispitanica o postupku nasleđivanja i mehanizmima zaštite njihovih naslednih i imovinskih prava

Da li znaš kako se pokreće postupak nasleđivanja (ostavinska rasprava)?

Istraživanje je pokazalo da **većina ispitanica ne zna ili nije sigurna kako se pokreće postupak nasleđivanja**, odnosno ostavinska rasprava (39.2% izjasnilo se da ne zna, dok 13.7 njih nije sigurno), dok je 47.1% žena upoznato sa tim procesom.



🎓 Ispitanice sa **višim nivoom obrazovanja** imaju **veće znanje** o pokretanju postupka nasleđivanja, međutim, i među fakultetski obrazovanimama postoji znatan procenat onih koje ne znaju ili su nesigurne. To dovodi to zaključka da ni obrazovanje samo po sebi ne garantuje pravnu informisanost.

🌐 **Srbija i Kosovo** se izdvajaju po **manjoj informisanosti** i neznanju, dok su žene iz BiH i Crne Gore informisanije.

💍 **Udate žene češće znaju postupak** zbog toga što češće prolaze kroz razne porodične i pravne procedure. Razvedene ispitanice i one koje su u vanbračnoj zajednici imaju manje znanja o postupku pokretnja ostavinske rasprave. **Žene u vanbračnim zajednicama su veoma često svesne svoje pravne slabosti**, ali se i manje informišu o naslednim postupcima, jer znaju da su zakonom slabije zaštićene.

🧐 U ovom konkretnom slučaju, **faktor roditeljstva ne menja značajno obrazac znanja**, i majke i žene bez dece dele sličan nivo informisanosti (razlika oko 10%).

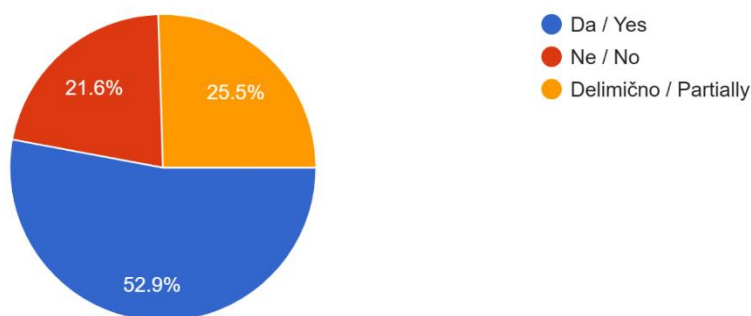
💰 Ispitanice **stabilnijeg ekonomskog statusa više poznaju ovaj postupak**, dok su žene koje su finansijski zavisne potpuno neinformisane o postupku pokretanja ostavinske rasprave.

🏠 Prilično je neočekivano da ispitanice iz ruralnih područja imaju nešto **viši nivo poznavanja** ovog postupka u odnosu na žene iz urbanih sredina, ali ta razlika nije drastična.

👨👩 Ispitanice koje imaju **samo jednog brata češće poznaju** postupak pokretanja ostavinske rasprave, dok one sa **više braće uglavnom ne znaju**. To znači da što je više braće, to je manje žensko znanje o postupku, što potvrđuje dinamiku isključivanja žena iz naslednih procesa. Kada je reč o **ženama koje nemaju braću, skoro 60% njih nema znanje** o ovoj proceduri.

Znaš li koja je uloga notara i sudije u tom postupku?

Istraživanje pokazuje da je **većina ispitanica upoznata sa ulogom koju notari i sudije** imaju u postupku nasleđivanja (52.9), dok nešto više od 1/5 njih ne zna njihovu ulogu. Jedna petina učesnica navodi da “zna delimično”.



🏠 Ispitanice **višeg nivoa obrazovanja** imaju **više znanja o ulozi notara i sudija**, ali i među njima ima dosta nesigurnosti. Samo **1/3 ispitanica sa završenom srednjom školom** navodi da **poznaje njihovu ulogu**, dok 2/3 ne znaju ili samo delimično znaju.

🌐 Rezultati pokazuju da postoji **značajna razlika** u nivou znanja po zemljama. **U Srbiji većina žena ne poznaje ulogu notara i sudija (čak 55% njih)**, dok čak **67% ispitanica iz Bosne i Hercegovine daje potvrđan odgovor**. U Crnoj Gori je, kao i u Bosni, visok procenat žena koje poznaju ulogu notara i sudija u postupku nasleđivanja.

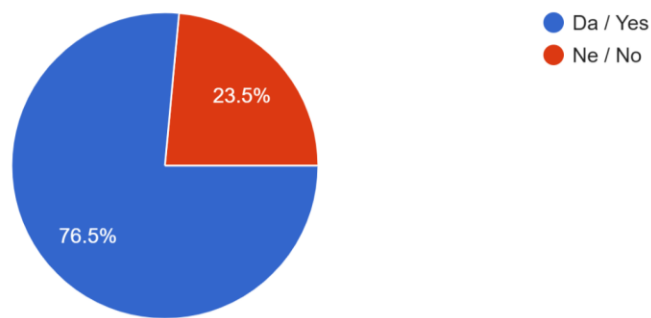
💍 Većina žena koje su **u braku** jasno ističe da **poznaju ulogu notara i sudija (57%)**, dok razvedene žene i one koje žive u vanbračnim zajednicama imaju niži nivo znanja (25-33%).

🏠 Neobičan podatak je da su **žene iz ruralnih sredina u određenoj meri informisanije** u odnosu na žene iz urbanih područja. Čak **47% ispitanica iz urbanih sredina** navodi da ne zna ulogu notara i sudija, dok taj procenat među ženama iz **ruralnih sredina** iznosi **29%**.

👨👩 Ispitanice koje imaju jednog brata imaju veće znanje, dok kod žena sa više braće preovlađuje neznanje.

Da li znaš da su notari u obavezi da ti pruže informacije o tvojim zakonskim naslednim pravima i mogućnostima prihvatanja i odricanja nasleđstva?

Iako velika većina ispitanica **zna da su notari u obavezi da pruže informacije o zakonskim naslednim pravima i mogućnostima prihvatanja i odricanja nasleđstva**, ipak, **više od 1/5 ispitanica sa tim nije upoznato**.



🏠 I u ovom slučaju visoko obrazovanje prati visoka informisanost, ali razlike nisu statistički značajne.

🌐 Čak **93% ispitanica sa Kosova** ističe da **zna** da su notari u obavezi da pruže ove informacije, dok je u **Crnoj Gori procenat niži za čak 30%** - oko 63% žena ima znanje o tome.

💍 Kada je bračni status u pitanju, sve grupe su visoko informisane. Ipak, čak **83.3%** ispitanica koje **nemaju partnera** poznaje ulogu notara i sudija, dok u slučaju žena iz **vanbračne zajednice** taj procenat iznosi **67%**.

👨‍👩‍👧 Faktor roditeljstva nema značajnu ulogu kod ovog pitanja, iako je primetan blagi trend višeg nivoa informisanosti kod žena koje imaju jedno ili više dece. Ipak, efekat je veoma mali i bez većeg značaja – **svaka grupa ima veoma visok nivo informisanosti (73-80%)**.

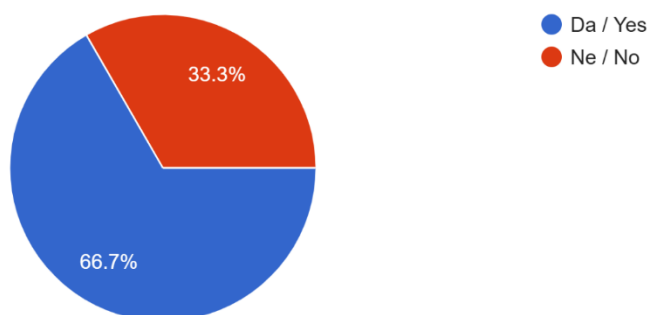
💰 Viši nivo znanju imaju ispitanice boljeg ekonomskog položaja, dok čak **35% ispitanica** koje pokrivaju osnovne potrebe, ali bez viška, **nije upoznato** sa obavezom notara i sudija u postupku ostavinske rasprave.

🏠 Statistički najznačajnija razlika postoji kod faktora sredine iz koje ispitanice dolaze. Veoma je neobičan podatak da su **sve ispitanice iz ruralnih sredina svesne obaveze notara i sudija**, dok čak **40%** žena iz **urbanih** područja navodi da **nije upoznato sa tim**.

👥 Rezultati pokazuju da su **žene koje nemaju braću najinformisanije** o ulozi notara i sudija – čak **90%** njih. Najmanje su informisane žene sa više braće.

Da li znaš kome da se obratiš ako smatraš da tvoje nasledno pravo nije poštovano?

Dve trećine žena koje su učestvovala u istraživanju navele su da **znaju kome da se obrate** ukoliko smatraju da njihova nasledna prava nisu poštovana, dok trećina ispitanica to ne zna.



🎓 Sa **višim stepenom obrazovanja raste i nivo poznavanja** ispitanica o tome kome mogu da se obrate ukoliko je ugroženo njihovo nasledno pravo, ali razlika je oko 10%.

🌍 Faktor zemlje stanovanja **nije naročito značajan**, jer u svim državama od 63-78% žena zna kome da se obrati. **Najveću nesigurnost i najmanji nivo znanja** poseduju ispitanice iz **Crne Gore**.

👤 Faktor bračnog statusa ispitanica **ne igra** veliku ulogu.

🧐 Roditeljstvo **ne menja** bitno rezultate, jer oko 70% ispitanica, i sa decom i bez dece, navodi da poznaje institucije i organizacije kojima se mogu obratiti.

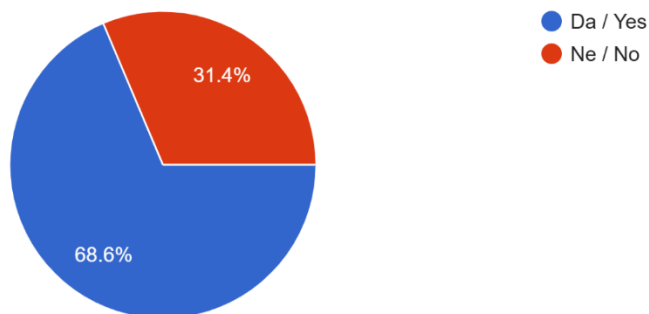
💰 **Finansijski stabilnije ispitanice češće znaju** kome da se obrate, dok kod onih koje samo pokrivaju osnovne potrebe ima više neznanja i nesigurnosti.

🏠 Rezultati pokazuju da čak **1/3** ispitanica iz **urbanih** sredina **ne znaju** kome da se obrate, dok žene iz **ruralnih** sredina pokazuju **veću informisanost (87% njih)**.

👨👩 Žene sa jednim bratom ili bez braće su neznatno informisanije od onih sa više braće, ali razlike nisu velike.

Da li znaš da odricanje od nasledstva pod pritiskom porodice može biti razlog za osporavanje tog odricanja?

Istraživanje pokazuje da **31.4%** ispitanica **ne zna** da odricanje od nasledstva pod pritiskom porodice može biti razlog za osporavanje tog odricanja, dok je **68.6%** njih **upoznato** sa tim.



🎓 Podaci pokazuju da ispitanice sa završenim master studijama imaju najveći nivo znanja o mogućnosti osporavanja odricanja nasledstva pod pritiskom porodice (85%). Zanimljivo je da su **ispitanice sa završenom srednjom školom informisanije od onih**

sa višim ili fakultetskim obrazovanjem. Naime, čak **47,6% žena sa visokoškolskim obrazovanjem nema svest o ovoj mogućnosti**, dok je taj procenat među ženama sa srednjom školom niži i iznosi 33,3%.

🌐 **Faktor zemlje ima značajnu ulogu** u ovom pitanju. Znanje je **najniže u Srbiji**, gde čak **55% žena nije upoznato** sa mogućnostima osporavanja odricanja. **Kosovo i Crna Gora beleže najviši nivo svesti i informisanosti o ovom pitanju – od 87,5% u Crnoj Gori do 100% na Kosovu**. Većina ispitanica iz Bosne i Hercegovine poseduje znanje o mogućnostima odricanja (55,6%).

💍 Kada je reč o faktoru bračnog statusa, najviše su informisane ispitanice koje su razvedene – čak 75% njih. Zatim slede udate žene i one koje žive u vanbračnoj zajednici, dok **najmanje znanja poseduju ispitanice koje nemaju partnere** – čak 38.9% njih izjasnilo se da ne zna da odricanje od nasledstva pod pritiskom porodice može biti razlog za osporavanje tog odricanja.

👨‍👩‍👧 Kod faktora roditeljstva primetna je blaga razlika: najmanje su informisane žene bez dece, dok **najveću svest** o ovoj mogućnosti imaju **majke sa više dece** – 80% njih.

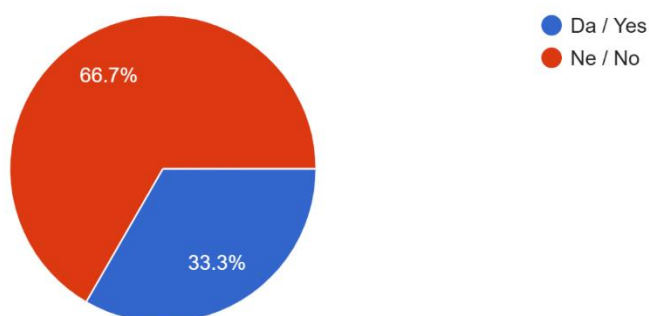
💰 Veća finansijska stabilnost prati i veći nivo informisanosti o ovom pitanju.

🏠 Iznenadjujuće, žene iz **ruralnih** krajeva imaju **veću svest** nego one iz urbanih sredina – **razlika je u 20%**.

👨‍👩‍👧 Učesnice koje imaju braću pokazale su nešto niži nivo informisanosti o mogućnostima osporavanja izjave o odricanju od nasledstva u nečiju korist, dok su ispitanice koje nemaju braću svesnije toga.

Da li znaš da ako se odrekneš nasledstva, ne možeš kasnije tražiti socijalnu pomoć za period koji bi ta imovina pokrivala?

Dve trećine ispitanica **nije upoznato** sa tim da, ukoliko se odreknu nasledstva, **ne mogu kasnije da traže socijalnu pomoć** za period koji bi ta imovina pokrivala.



🎓 Najmanje su informisane ispitanice sa srednjom školom (77,8% ne zna) i masterom (70% ne zna), dok 61,9% ispitanica sa fakultetom ili višom školom nije upoznata sa tim da odricanje od nasledstva za posledicu ima nemogućnost dobijanja socijalne pomoći.

🌐 Najinformisanije su ispitanice sa Kosova (64,3%), dok je u Bosni i Hercegovini znanje izuzetno nisko – čak 88,9% ispitanica nikada nije čulo za ovu zakonsku posledicu. U Srbiji i Crnoj Gori tek 25% učesnica poseduje znanje o tome, dok tri četvrtine nisu informisane.

💍 Najslabije su informisane ispitanice koje su u braku – čak 82.6% njih ne zna, dok je polovina učesnica bez partnera ili onih koje žive u vanbračnoj zajednici upoznata sa ovom pravnom posledicom.

👶 Majke su generalno slabije informisane, posebno one sa jednim detetom. **Relativno najveći nivo znanja imaju žene bez dece.**

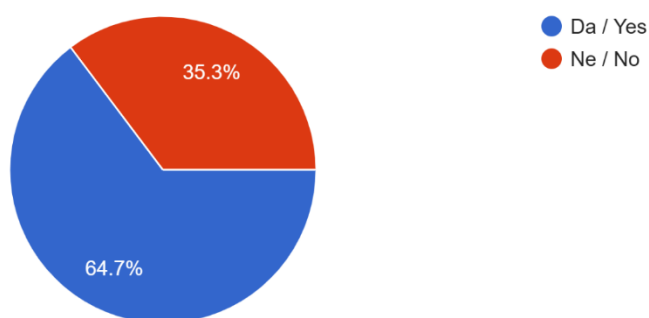
💰 Znanje o tome da se odricanjem nasljedstva gubi pravo na socijalnu pomoć **nije visoko ni u jednoj ekonomskoj grupi**, a posebno je zabrinjavajuće među ženama u najugroženijem položaju – upravo onima koje bi najviše mogle zavisiti od socijalne podrške u budućnosti. **Relativno najveća informisanost** beleži se kod ispitanica sa **stabilnijim finansijskim statusom** (35%).

🏠 Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su **ispitanice iz ruralnih krajeva najinformisanije** od onih koje dolaze iz većih gradova ili opština.

👨👩 Žene koje imaju više braće najređe znaju ovu pravnu posledicu, dok su **relativno najinformisanije ispitanice koje nemaju brata**.

Da li znaš da možeš da tražiš besplatnu pravnu pomoć ako nemaš novca?

Nešto više od **1/3 učesnica nije upoznato** sa tim da mogu da traže **besplatnu pravnu pomoć** ukoliko nemaju novca (35.3%).



🎓 Faktor obrazovanja **ne utiče značajno** na rezultat za ovo pitanje, razlika je oko 5% između različitih nivoa, što nije mnogo relevantno.

🌐 **Najinformisanije su ispitanice sa Kosova i BiH, dok je u Srbiji znanje najniže** – čak polovina učesnica iz Srbije ne zna da ima mogućnost da potraži besplatnu pravnu pomoć.

👤 **Najviše su informisane razvedene i udete žene (oko 75%), dok su ispitanice bez partnera i one u vanbračnoj zajednici slabije informisane** (45-50% njih ne zna).

👩 **Žene sa više dece pokazuju najvišu informisanost** o besplatnoj pravnoj pomoći (86.7%), dok čak **46.2% ispitanica koje nemaju decu nije upoznato** sa mogućnošću traženja besplatne pravne pomoći.

🏠💰 Faktori sredine iz koje ispitanice dolaze i njihovog finansijskog statusa nisu relevantni za ovo pitanje.

👨👩 **Najinformisanije su žene koje nemaju braću.**

Sada, kada ste prošle kroz ceo upitnik, da li biste se ikada odrekle nasledstva u budućnosti?

Na kraju fokus grupe, odnosno upitnika, kada su prošla sva pitanja, od kojih su mnoga bila informativnog karaktera, ispitanicama je postavljeno sledeće pitanje: „Sada, kada ste prošle kroz ceo upitnik, da li biste se ikada odrekle nasledstva u budućnosti?“

Nasledstva bi se odreklo 17.6% učesnica, dok skoro **45% njih nije sigurno** u ovom trenutku. Preko 37% učesnica navelo je da se nikada ne bi odrekle nasledstva.

Kao **glavne motive** za to, najveći procenat žena istakao je da bi to bio **lični izbor ili nezainteresovanost za nasledstvo (47.1%)**. Skoro ¼ ispitanica navodi da bi to učinile

sa namerom da podrže brata ili oca u teškim okolnostima, dok bi 7.8% njih to učinilo zbog tradicionalnih i kulturnih očekivanja.



🏠 **Najveća spremnost na odricanje od nasljedstva** u budućnosti javlja se kod ispitanica sa **završenom srednjom školom – 1/3** njih, dok je kod visokoobrazovanih (fakultet/viša škola) izražen najmanji procenat – samo 4.8% visokoobrazovanih bi se odreklo nasljedstva, ali **većina njih (52.4%) nije sigurna** u ovom trenutku. Kod ispitanica sa masterom - 20% bi se odrekle, 40% ne bi, 40% nisu sigurne.

🌍 **Faktor zemlje ima značajan uticaj** na rezultate odgovora na ovo pitanje. **Nijedna žena iz Srbije nije navela da bi se odrekla nasljedstva** – 40% njih ne bi, dok čak 60% nisu sigurne. **Jedna trećina učesnica iz Bosne i Hercegovina bi se odrekla nasljedstva u budućnosti u korist muških članova porodice**, trećina ne bi, dok je trećina njih nesigurne. **Polovina učesnica iz Crne Gore se ne bi odrekla nasljedstva**, dok je po 25% njih nesigurno ili bi se odrekle. Ispitanice sa Kosova su uglavnom nesigurne, dok bi se 28,6% bi se odreklo nasljedstva u budućnosti.

💍 **Udate žene** pokazuju **najveću spremnost na odricanje od nasljedstva** u budućnosti (30.4%). Nijedna ispitanica iz vanbračne zajednice se ne bi odrekla nasljedstva. Čak 61.1% ispitanica bez partnera nisu sigurne da li bi se odrekle, dok 27.8% njih navodi da to nikada ne bi uradile.

 **Najveću spremnost na odricanje pokazuju majke sa više dece** – čak trećina njih bi se odrekla, 13.3% ne bi nikada, dok je većina njih nesigurna – 53.3%. **Polovina ispitanica bez dece navodi da se ne bi odrekle**, samo 7.7% bi se odrekle, dok 42.3% nisu sigurne. Jedna petina majki jednog deteta bi se odrekle, dok po 40% njih ne bi ili nisu sigurne.

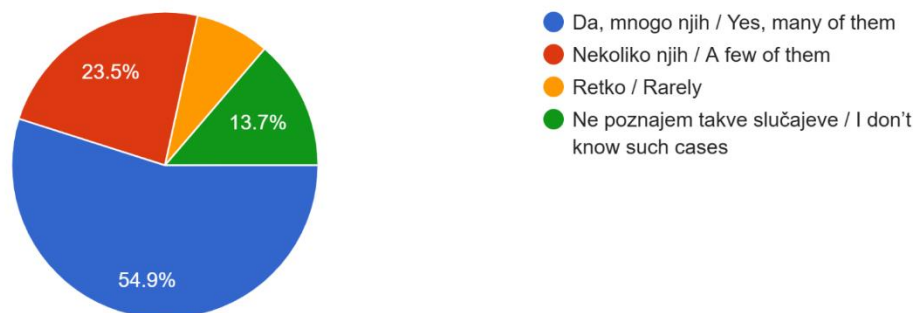
 **Najveća neodlučnost je kod ekonomski najugroženijih**, dok žene sa stabilnijim finansijama imaju jasnije stavove – samo petina njih bi se odrekle.

 **U ruralnim sredinama spremnost na odricanje je veća nego u urbanim**, iako relativno najviši procenat ispitanica iz obe sredine navodi da nisu sigurne da li bi se odrekle u budućnosti.

 **Najveća spremnost na odricanje beleži se kod žena sa više braće** (36.4%), dok su **žene bez braće najodlučnije da se ne bi odrekle** – 60% njih se ne bi odrekle. Primetno je da bi majke sa više dece bile sklonije odricanju od nasleđstva u budućnosti zbog porodične solidarnosti, kao što je pomoć ocu ili bratu u teškim okolnostima, dok žene bez dece češće biraju lični izbor ili odbijaju mogućnost odricanja.

Da li poznajete druge žene koje su se odrekle nasleđstva u korist muških članova porodice?

Većina ispitanica navela je da poznaje mnogo drugih žena koje su se odrekle nasleđstva u korist muških članova porodice (**54.9%**). Skoro $\frac{1}{4}$ ispitanica poznaje samo nekoliko takvih žena, dok 7.8% njih retko poznaje takve slučajeve. Ipak, **13.7%** ispitanica ističe da ne poznaju slučajeve drugih žena koje su se odrekle nasleđstva.



🏠 Više od **polovine ispitanica sa srednjom školom poznaje mnogo slučajeva** gde su se žene odrekle nasledstva u korist muških članova porodice. Čak 70% žena sa završenim master studijama poznaje mnogo žena koje su se odrekle nasledstva.

🌐 Čak **87.5% ispitanica iz Crne Gore poznaje mnogo žena** koje su se odrekle nasledstva u korist muških članova porodice. Zatim slede Kosovo (64.3%) i BiH (55.6%). **U Srbiji čak 40% učesnica ne poznaje nikola ili retko poznaju žene** koje su se odrekle nasledstva.

🔗 Razvedene i udate žene najviše poznaju ovakve slučajeve, dok čak polovina ispitanica u vanbračnoj zajednici ne poznaje nikoga.

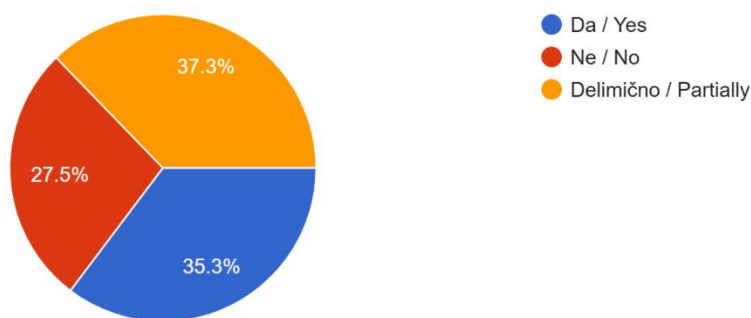
👨‍👩‍👧 Najviše ih poznaju **majke sa jednim detetom** – čak **80%** njih, dok žene bez dece ređe.

🏡 Žene iz **ruralnih sredina češće poznaju ovakve slučajeve** nego one iz urbanih. Čak **71,4%** učesnica iz ruralnih sredina poznaje mnogo žena koje su nasledstvo prepustile muškoj liniji.

👨‍👩‍👧 Najviše slučajeva poznaju žene koje imaju **više braće** – **63.6% njih istaklo je da poznaje mnogo žena**, dok žene bez braće ređe imaju takva saznanja.

Na kraju - da li misliš da poseduješ dovoljno znanja o naslednim pravima žena na Zapadnom Balkanu?

Samo **35.3% učesnica** koje su učestvovala u istraživanju misli da **poseduje dovoljno znanja o naslednim pravima žena** na Zapadnom Balkanu. Preko 37% njih poseduje delimično znanje, dok 27.5% žena navodi da ne poseduje dovoljno znanja o ovim pravima.



🎓 Sa **porastom nivoa obrazovanja raste i nivo znanja ispitanica** o njihovim naslednim i imovinskim pravima. **Najnesigurnije su ispitanice sa srednjom školom**, od kojih skoro polovina navodi da nema dovoljno znanja. Dve trećine učesnica sa višom školom ili fakultetom navodi da poseduje znanje u potpunosti ili delimično, dok je taj procenat kod žena sa masterom čak 85%.

🌐 **Najinformisanije** su ispitanice sa **Kosova i iz Crne Gore**, dok je u **BiH i Srbiji** veliki procenat žena koje smatraju da nemaju dovoljno znanja. **Samo 10% ispitanica iz Srbije smatra da poseduje dovoljno znanja**, polovina njih ima delimično znanje, dok je **40%** istaklo da ne poseduje dovoljno znanja.

👩 **Najveću sigurnost u znanje imaju majke sa više dece (40%)** – što može da se tumači kao rezultat većeg životnog iskustva, ali i potencijalne potrebe da se aktivnije bave porodičnim i imovinskim pitanjima. Žene sa jednim detetom najčešće su nesigurne (60%

„delimično“ poznaje svoja prava. Žene bez dece su podeljene: trećina kaže da zna dovoljno, trećina delimično, a trećina uopšte ne zna.

 Neobičan je podatak da žene iz **ruralnih sredina** češće smatraju da imaju dovoljno znanja (više od polovine), dok su žene iz gradova češće nesigurne ili kritične prema svom znanju.

 Najmanje sigurnosti u svoje znanje imaju ispitanice sa **više braće** – skoro polovina njih (45,5%) kaže da nema dovoljno znanja.

Zaključak



Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da **opšta svest postoji**: gotovo sve ispitanice znaju da im zakon garantuje jednako pravo na nasledstvo kao i muškarcima. Međutim, kada je reč o **naslednim procedurama, konkretnim mogućnostima i pravnim posledicama donetih odluka, kao i mehanizmima zaštite naslednih i imovinskih prava** (uloga notara, mogućnost osporavanja izjave o odricanju pod pritiskom, pravo na socijalnu pomoć, besplatna pravna pomoć i sl.), veliki deo ispitanica pokazuje **nesigurnost ili neznanje**.

Samo **35,3%** učesnica smatra da **poseduje dovoljno znanja** o naslednim pravima. **Dve trećine njih ne zna** da, ukoliko se odreknu nasledstva, kasnije **nemaju parvo da traže socijalnu pomoć** za period koji bi ta imovina pokrivala.

Odricanje žena od nasledstva u korist muških članova porodice i dalje je realna i raširena praksa. Više od četvrtine ispitanica već se odreklo nasledstva u korist brata, braće, oca ili strica, dok 45% njih nisu sigurne u ovom trenutku da li bi to učinile u budućnosti.

Motivi za odricanje variraju. Najčešći su **lični izbor ili nezainteresovanost** za nasledstvo, dok trećina ispitanica navodi **tradicionalna i kulturna očekivanja** kao presudan razlog. Ovi motivi su posebno izraženi u ruralnim područjima i kod žena sa nižim obrazovanjem i nestabilnijim ekonomskim statusom.

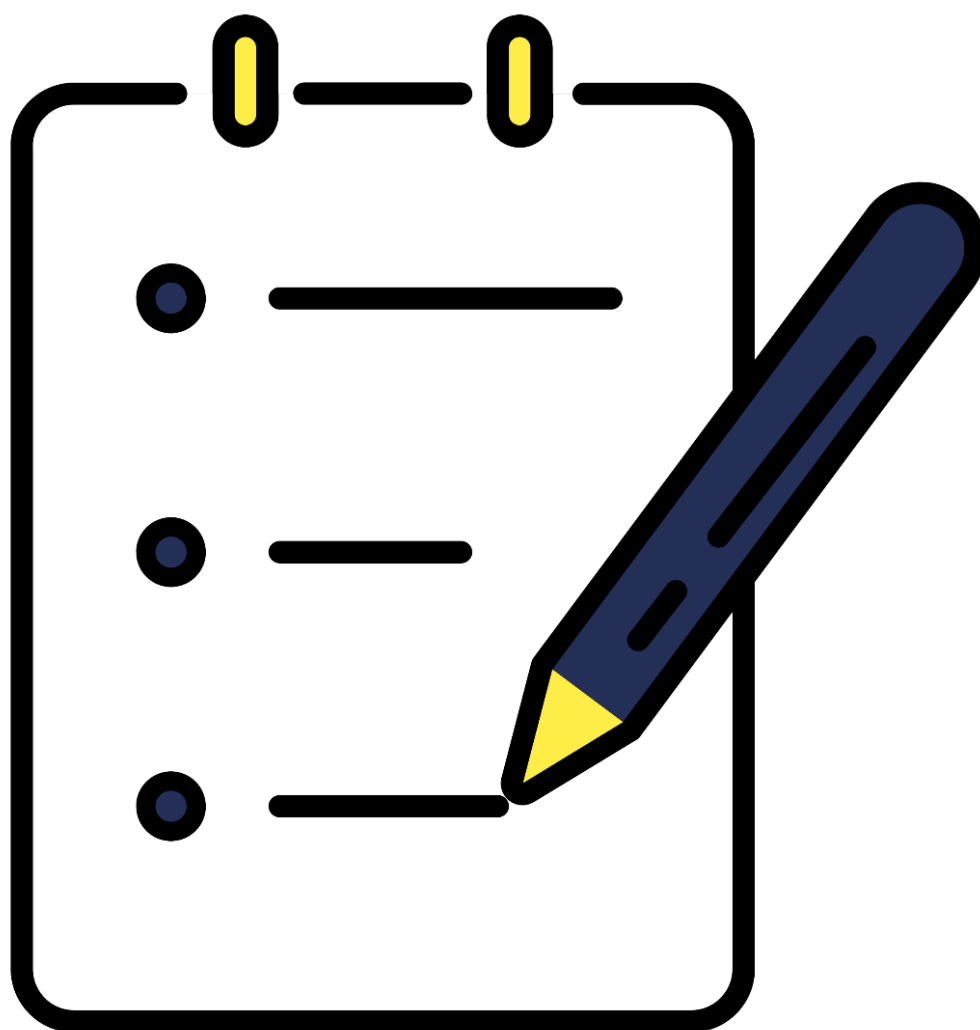
Nivo obrazovanja i ekonomska stabilnost značajno utiču na stavove i znanje, ali **nisu apsolutna garancija informisanosti**. Viši nivo obrazovanja uglavnom znači veću upućenost i ređe odricanje, ali postoje i paradoksi: žene sa fakultetom ili višom školom ponekad pokazuju slabije poznavanje pojedinih pravnih aspekata od onih sa srednjom školom. Stabilnije finansijske prilike češće prate i bolje poznavanje prava.

Najviše neznanja i nesigurnosti beleži se kod žena sa nižim obrazovanjem i slabijom ekonomskom situacijom. Očekivalo bi se da je to češće slučaj i kod žena iz ruralnih sredina, međutim, istraživanje pokazuje **neočekivan paradoks**. Naime, ispitanice iz **ruralnih sredina** često iskazuju **viši nivo informisanosti** od onih iz urbanih, naročito kada je reč o poznavanju uloge notara, pravnim posledicama odricanja i pravu na besplatnu pravnu pomoć. I one same, takođe, češće tvrde da imaju dovoljno znanja o svojim naslednim pravima, dok su žene iz većih i urbanijih sredina sklonije nesigurnosti ili kritičnom odnosu prema sopstvenom znanju. Istovremeno, u **ruralnim sredinama** je i **učestalije poznavanje primera žena koje su nasledstvo prepustile** muškoj liniji.

Ogromna većina ispitanica koje nemaju decu i partnere nikada nije imala priliku da se odrekne nasledstva. One češće pokazuju nesigurnost i podeljenost u znanju, jer su manje motivisane da se dodatno informišu. Za razliku od njih, **udate žene, majke sa više dece, kao i one koje imaju braću, češće kombinuju viši nivo znanja sa većom spremnošću da se odreknu nasledstva**, najčešće iz porodičnih razloga. Nasuprot tome, žene bez braće retko razmatraju odricanje i uglavnom su bolje upoznate sa posledicama svojih odluka i mehanizmima zaštite naslednih i imovinskih prava.

Regionalne razlike su izražene: u većini slučajeva **najinformisanije su žene sa Kosova i Crne Gore**. Ipak, u Crnoj Gori čak 87,5% ispitanica navodi da poznaje mnogo žena koje su se odrekle nasledstva u korist muške linije. **Najmanje znanja i najviše nesigurnosti beleži se kod ispitanica iz Srbije i BiH**. U Srbiji, na primer, polovina učesnica ne zna da postoji mogućnost da zatraži besplatnu pravnu pomoć u slučaju ugroženih naslednih prava. Samo 10% ispitanica smatra da poseduje dovoljno znanja, dok čak 40% otvoreno ističe da ga nema.

Preporuke za javne institucije



Preporuke za javne institucije

Iz ovog istraživanja proizilazi nekoliko preporuka za javne institucije sa ciljem unapređenja informisanosti žena u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. i zaštite njihovih naslednih i imovinskih prava

Pre svega, važan je kontinuiran rad na edukaciji i prevenciji, jer žene moraju poznavati svoja prava pre nego što dođu u situaciju da odlučuju da li će prihvatiti nasledstvo ili će ga se odreći u korist muških članova porodice. Sa druge strane, institucije su dužne da obezbede dostupne informacije, institucionalnu zaštitu i stalan nadzor nad praksama odricanja nasledstva.

Preporuke:

1. **Uvesti besplatna savetovališta** pri centrima za socijalni rad i sudovima, gde bi žene mogle dobiti jasne informacije o naslednim pravima i postupcima. *Preporuka se upućuje ministarstvima pravde i socijalne zaštite.*
2. **Uspostaviti i promovisati mehanizam besplatne pravne pomoći** – automatizovanu i lako dostupnu podršku za žene koje se nađu pod pritiskom porodice da se odreknu nasledstva. *Preporuka se upućuje ministarstvima pravde i ministarstvima/kancelarijama zaduženim za rodnu ravnopravnost. u saradnji sa advokatskim komorama*
3. **Uspostaviti evidenciju i analizu slučajeva odricanja nasledstva**, posebno onih gde postoji sumnja na porodični pritisak. *Preporuka se upućuje ministarstvima pravde.*
4. **Sprovesti nacionalne kampanje** o jednakom pravu na nasledstvo i štetnostima i pravnim posledicama odricanja od njega. Kampanje treba posebno usmeriti protiv

diskriminatornih praksi, uz naglašavanje da zakonsko pravo na nasledstvo ne sme biti predmet odricanja pod pritiskom. *Preporuka se upućuje ministarstvima i kancelarijama zaduženim za rodnu ravnopravnost.*

5. **Sprovesti redovna istraživanja i izveštavanje** o stepenu informisanosti žena i učestalosti odricanja nasledstva. *Preporuka se upućuje ministarstvima i kancelarijama zaduženim za rodnu ravnopravnost.*
6. **Izraditi vodič sa ključnim informacijama** o postupku nasleđivanja i mehanizmima zaštite naslednih prava, na pristupačnom jeziku prilagođenom najugroženijim grupama žena. *Preporuka se upućuje ministarstvima i kancelarijama zaduženim za rodnu ravnopravnost.*
7. **Uključiti nasledno pravo u obrazovne programe** građanskog vaspitanja i pravne kulture. *Preporuka se upućuje ministarstvima obrazovanja.*
8. **Uspostaviti praksu organizovanja lokalnih kampanja** (tribine, radionice) u ruralnim sredinama radi podizanja svesti o naslednim pravima žena. *Preporuka se upućuje ministarstvima državne uprave i lokalne samouprave.*
9. **Unaprediti saradnju javnih institucija sa organizacijama civilnog društva** koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti, posebno ženskim organizacijama koje uživaju poverenje u lokalnim zajednicama, radi efikasnije diseminacije informacija i kontinuirane podrške.